

From: Baruch Taub baruchtaub120@gmail.com
Subject: PARSHAT MISHPATIM 5786

קבלת תורה
התורה והמצוות

1. שמות פרשת משפטים פרק כב פסוק כד

אם-כסף תלוה את-עמי את-העני עמך לא-תהיה לו פלשה לא-תשימן עליו נֶשֶׁה

2. רש"י שמות פרשת משפטים פרק כב פסוק כד

(כד) אם כסף תלוה את עמי - רבי ישמעאל אומר כל אם ואם שבתורה רשות, חוץ משלושה זה אחד מהן)

3. שמות פרשת יתרו פרק כ פסוק כב - כג

(כב) ואם-מזבח אבנים תעשה לי לא-תבנה אתהן גזית כי חרבה הנפת עליה ותחללה

(כג) ולא-תעלה במעלה על-מזבתי אשר לא-תגלה ערותך עליו: פ)

4. גור אריה שמות פרשת יתרו פרק כ פסוק כב

(כב) ובלשון כאשר הם משמשים. יש לפרש מה שכתב לשון "אם" אף על גב דחובה הם, מפני שאם יעשה מחובה כאילו מקיים גזירת המלך - אין הדבר לרצון להקב"ה, וצריך שיעשה מרצונו, ואז כשיעשה מרצונו הוא מרצוה. [ד] המעשה שהוא הכרחי וחובה אין צריך להביט אל שום טעם, רק הוא מקיים גזירת המלך, ואם עושה אלו שלשה דברים כאילו מקיים גזירת המלך - אין זה דבר. כי אם בונה מזבח, שזהו עבודתו יתברך להקריב עליו, והוא מקיים מנח גזירת המלך בלבד - אין זה עבודה, כי העבודה צריך שיהיה עובד לו מרצונו, ואז נקרא 'עובד', אבל אם הוא מוכרח, אין זה עובד. וכן אם הלואה כסף כאילו מקיים גזירת המלך, אין זה מצוה, כי צריך שיהיה מצות הלואה מרצונו בלב טוב, כדכתיב אף בנתינה (דברים טו, י) "ולא ירע לבבך". וכן הקרבת העומר, שציוותה התורה (ויקרא כג, יד) שלא לאכול חדש עד הקרבת העומר, ופירשו רז"ל (ויק"ר כח, א) כי הוא יתברך מעלה עננים ומוריד גשמים ומפריח טללים ומצמיח האדמה ומדשן הפירות, ואנו נותנים לו שכר עומר הקרבן, וכל זה להודיע שהוא יתברך אשר הצמיח לנו הפירות ונתן לנו הכל, וזה צריך הודאה בלב, לא כמלך בשר ודם המכריח את האדם שיודה במלכותו, אבל צריך שיודה בלבו שמאתו ומידו נתן לנו, ואם הוא מקיים את המצוה כאילו הוא מוכרח מגזירת המלך, אין זה הודאה שהוא יתברך עשה את הכל, ולפיכך צריך לקיים כאילו הוא רשות.

ויש לפרש כפשוטו גם כן, כי אלו ג' דברים אף על גב שהם חובה, אין הכתוב מדבר במקום הזה בחובה שלהן, דהא מצות מזבח נתבאר במקום אחר לבנות מזבח של אבנים (דברים כז, ה - ו), ולא בא הכתוב רק להזהיר שלא יבנה גזית. וכן "אם כסף" (להלן כב, כז) עיקר המצוה "לא תהיה לו כנושה". וכן מנחת בכורים (ויקרא ב, יד) אין שם עיקר המצוה, רק עיקר המצוה לעשות גרש כרמל (שם), וש"יך בו לשון "אם", כאילו אמר אם תעשה המצוה כאשר צויתי אותך לעשות - אז לא תבנה אתהן גזית, וכן כולם. והוא כמו "אם בחוקותי תלכו" (ויקרא כו, ג), אף על גב שהוא חובה לקיים המצות, יאמר "אם בחוקותי תלכו", כלומר שתקיימו כאשר צויתי

5. שם משמאל שמות פרשת משפטים שנה תרעא

משפטים ושקלים שנת תרע"א

כי תקנה עבד עברי וגו'. כ"ק אאמו"ר זצללה"ה דקדק למה כתיב כאן לשון עברי בשינוי לשון מכל התורה דכתיב בלשון ישראל. ואמר הוא זצללה"ה דהנה בזוה"ק (ח"ג צ"ט א) בעבר הנהר ישבו אבותיכם מעולם מאי קא בעי הכא אלא לאחזאה חכמתא מעבר הנהר מעולם אלא ההוא נהר עולם אקרי. ושם עברי הוא ע"ש עבר הנהר, והשם ההוא מורה על מהות ישראל שהם מפנימיות ומעולם החירות ולכן לא נמצא אצל עבד עברי שעבוד לעולם, אחר שהוא בעצם מעולם החירות, ואף שבעוונותיו נתקלקל ונתגלגל עליו שיהי' עבד, הוא רק בשש שנים שהן שש הקצוות, אבל בשביעית שהיא הפנימיות שב ובא למקורו עולם החירות, ולכן נאמר פה בלשון עברי משום שזה מורה טעם המצוה הזאת, עכ"ל

וַיִּקַּח סֵפֶר הַבְּרִית וַיִּקְרָא בְּאָזְנֵי הָעָם וַיֹּאמְרוּ כָּל אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע (שמות כד ז)

מעמד זה בו אמרו ישראל נעשה ונשמע זכה לשבח גדול מאת הקדוש ברוך הוא, כמו שאמרו שבת (פח, א): דרש רבי סימאי בשעה שהקדימו ישראל נעשה לנשמע, באו ששים ריבוא של מלאכי השרת, לכל אחד ואחד מישראל קשרו לו שני כתרים, אחד כנגד נעשה ואחד כנגד נשמע. עוד אמרו שם אמר רבי אלעזר בשעה שהקדימו ישראל נעשה לנשמע יצתה בת קול ואמרה להן מי גילה לבני רז זה שמלאכי השרת משתמשים בו? דכתיב (תהלים קג) ברכו ה' מלאכיו גברי כח עשי דברו לשמע בקול דברו, ברישא עשי, והדר לשמוע.

אולם בילקוט שמעוני (משפטים רמז שמג) דרשו חז"ל עה"פ (תהלים עח לו) וַיִּפְתְּחוּהוּ בְּפִיהֶם וּבִלְשׁוֹנָם וַיִּכְזְבוּ לוֹ, בשעה שעמדו לפני הר סיני לקבל את התורה בקשו לגנוב דעת העליונה כביכול, שנאמר כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע, וגנוב לב ב"ד בידן שנאמר: "מי יתן והיה לבבם זה להם", ואם תאמר שאין הכל גלוי לפניו והלא כבר נאמר: "ויפתוהו בפיהם ובלשונם יכזבו לו ולבם לא נכון עמו" אע"פ כן והוא רחום יכפר עון.

הדברים נפלאים, מצד אחד חז"ל משבחים ומתארים באופן נפלא את הגבורה הגדולה לומר נעשה ונשמע, כמו גבורי כח מלאכי מעלה, ומאידך אומרים חז"ל "בקשו לגנוב דעת העליונה", היינו שבאמת לא קיבלו על עצמם לקיים את כל התורה, אם כן מה השבח בנעשה ונשמע והלא הם גונבי דעת ובכלל תמוה מה שייך לגנוב דעתו של בורא עולם והלא הוא בוחן כליות ולב ועם ליבם לא היה עמהם מדוע התפעל כביכול הקדוש ברוך הוא מאמירתם נעשה ונשמע.

ביאר החידושי הרי"מ, משל למה הדבר דומה, לילד המפציר אביו שיקנה לו איזה חפץ, האב מהסס האם לקנות לו את המתנה או לאו, הילד מבטיח לו הבטחות שהוא יתנהג יפה ויעזור להורים ויהיה מצוין בלימודים, יתפלל כראוי ויקום בזמן וכו' וכו' הבטחות רבות ועצומות, האב יודע היטב שהילד לא יוכל לעמוד בכל הבטחותיו, אך הוא ניאות לתת לו את המתנה כי אינו יכול לעמוד בתחנוניו הוא רואה את החשק והכיסופים שיש לילד לקבל את המתנה ואינו מסוגל לעמוד מנגד.

כך היה גם במעמד הר סיני, בני ישראל רצו מאוד לקבל את התורה ובשל כך קפצו והבטיחו נעשה ונשמע, הקדוש ברוך הוא בוחן כליות ולב ידע שלא יוכלו לעמוד בהבטחה כבידה זו ובעצם יש כאן גניבת דעת העליונה, אך הוא העלים את עיניו מכך, כי כביכול לא יכל לעמוד מנגד למול גודל כיסופיהם וחשקם לקבל את התורה ונתנה להם.

כ"ט, ט"ו-ט"ז. וישמחו העם על התנדבם כי בלב שלם התנדבו לה' וגם דויד המלך שמח שמחה גדולה וגו' וכי מי אני ומי עמי כי נעצר כח להתנדב כזאת כי ממך הכל ומידך נתנו לך: כי גרים אנחנו לפניך ותושבים ככל אבותינו כצל ימינו על הארץ ואין מקוה.

⁵⁶ הנה מבואר כאן השמחה העצומה שהיתה להם כשהתנדבו, ולא הרגישו כלל שנחסר להם דבר בתתם למקדש "כי ממך הכל ומידך נתנו לך". ונר' שזוהי מידה יסודית בכלל ישראל ששורשה מאברהם אבינו הכיר שכספו איננו שלו, אלא הוא של בעל הבירה, וברגע שהאדם מרגיש שהכסף אצלו כפקדון כבר אינו מתקשה לתת.⁵⁹

ובמעמד הר סיני נתחזק ענין זה עד שהעמידה התורה כל ענייני הממון על יסוד של בריאת העולם, כמש"כ הרמב"ן שהפרשה הראשונה של דיני ממונות שניתנה אחרי מתן תורה היא של עבד עברי כי "יש בה עוד זכר למעשה בראשית כשבת, כי השנה השביעית לעבד שבתון ממלאכת אדוניו כיום השביעי", עיי"ש. והמסר העולה מכאן הוא שבשעה שקונה עבד עברי צריך לזכור חידוש העולם, ואינו יכול להחזיק באדם כעבד לעולם, כי העולם איננו שלו. כיון שהעולם מחודש – "ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ וכיום השביעי שבת" – לכן לא ימכרו ממכרת עבד, כי עבדי הם, ולא עבדים לעבדים, שאתה גם לא בעל הבית כאן, כי העולם איננו שלך, ומה שיש לך עבד הוא רק פקדון אצלך.

⁶⁰ פעם אחת אמר רבינו שמיד אחר מתן תורה נאמרה פ' משפטים שעיקרה דיני חושן-משפט, ולכ' היינו מצפים שאחר מתן תורה תאריך התורה כמצוות של אורח-חיים שהם עבודת ה', ולא דיני ממונות שלכ' אינם מקשרים את האדם לבורא ית"ש. וענה רבינו שהא גופא היא המייחדת את תורתנו הקדושה. כי בכל העמים קיימים מעשים פולחניים בענייני האמונות התפלות שלהם וטקסים לזכר מאורעותיהם, אולם כשמגיע לדיני ממונות אין שום קשר בין חוקיהם ומנהגי המדינות ששופטים דנים בענייני ממון לבין דתם ואמונתם. משא"כ בתורה הקד', כל דיני ממון הם חלק מדיני הדת, וזה נתחדש בסיני שממונות הוא ענין דתי, ולכן תיכף אחר עשרת הדברות פתח בדיני ממון. ורבינו אמר שלמד כן מתוך מעשה שהיה עד לו בצעירותו, שפעם אחת בגמר דין תורה שהיה אצל רבו הגרמ"מ אפשטיין זצ"ל, אב"ד ור"מ דסלבודקה, יצאו בעלי הדין מחדרו בבנין הישיבה ובפי אחד מהם היו טענות ומענות על מה שנתחייב בדין והפסיד איזו קרקע, בהדגישו שהפסק איננו הגיוני. אמר לעומתו ר' משה מרדכי שפסק את הדין על פי מה שכתוב בשו"ע חו"מ. אבל הלה המשיך בדבריו שהדברים נטולי הגיון. תפס אותו ר' משה מרדכי כזרועו ואמר לו: אתה חושב שדנתם על איזו קרקע אם היא שייכת אליך או לבעל דיןך. אתה טועה! הקרקע איננה שייכת לא לו ולא לך. היא שייכת לרבונו של עולם, והרשב"ע אמר בשו"ע חו"מ שלו למי לתת אותה! ואמר רבינו שהמשפט הזה של ר' משה מרדכי מהדהד באזניו כשקורא פ' משפטים, שבעל הבירה אחרי שנתגלה לנו במתן תורה בסיני ואמר לנו בפ' משפטים: כך וכך אני רוצה שממוני יהיה בידכם. [ועי' עוד במש"כ באמת-ליעקב על התורה שמות כ"א ב' באופן אחר קרוב קצת לזה].